

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Georgikon Campus

Élettani és Takarmányozástani Intézet

Mezőgazdasági mérnöki alapképzési szak

Fogatlovak kiképzése nemzetközi szintre

Belső konzulens: Bartos Ádám Sándor

egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:**

**Élettani és
Takarmányozástani Intézet,
Takarmányozástani és
Takarmányozásélettani
Tanszék**

Készítette:

Görög Gábor

Készthely

2023.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
2. Szakirodalmi áttekintés	4
2.1. Díjhajtás	4
2.2. Maratonhajtás	5
2.2.1. Maratonhajtásról általánosan.....	5
2.2.2. Felkészülés a maratonra	8
2.3. Akadályhajtás	8
2.4. Fogategység fontossága.....	9
2.5. Évjárat csikók kiválasztása	10
2.5.1 Alapelvek a csikó kiválasztásáról.....	10
2.5.2. Egészségügyi állapot felmérése	12
2.5.3. Küllemi bírálat.....	12
2.5.4. Mozgás megítélése	14
2.6. Fiatal lovak kiképzése	15
2.6.1. Legelőtől a futószáras munkáig.....	15
2.6.2. Futószáras munkától az első befogásig	16
2.6.3. Első befogástól a versenyekig	18
2.7. Sikert befolyásoló tényezők	23
2.7.1. Tartástechnológia	23
2.7.2. Takarmányozás.....	24
2.7.3. Egészségügyi ellátás.....	25
2.7.3. Patkolás	25
3. Következtetések	26
4. Összefoglalás.....	27
5. Irodalom és ábrajegyzék.....	28

1.Bevezetés

Magyarországon nagy hagyománya van a lótenyésztésnek és a fogathajtásnak. Az első négyesfogathajtó Európa bajnokságot hazánkban rendezték meg 1971-ben Budapesten az I. Vadászati Világkiállítás társrendezvényeként. A versenyt a Nemzetközi Lovasszövetség (FEI) akkori elnöke Fülöp herceg nyitotta meg, aki elismerte a magyarok fogathajtó és lótenyésztő hagyományait. Az első kontinensviadal magyar sikereket hozott Abonyi Imre szeméjében. Az elkövetkezendő időszak a magyar fogathajtás aranykoraként íródott be a történelembe. Az 1981-ben megrendezett EB-ig harminchat éremből tizenötöt Magyarország nyert el, amiből 10 aranyérem volt. Az 1984-es Szilvásvárad Világbajnokságon a 12 nemzetet és 45 tehetséges hajtót felsorakoztató mezőnyben az első öt helyen magyar állhatott, 1. Juhász László, 2. Bárdos György, 3. Bálint Mihály, 4. Bozsik József, 5. Sipos Lajos, 6. Mick Flynn(GBR). Kettesfogathajtó sportunk első világbajnoki aranyérmét Kecskeméti László szerezte 1987-ben Reisenbeckben(GER).

Ezek után egy generációváltás következett a magyar fogatsportban és a Lázár testvérek sikerei következtek. Lázár Vilmos kettesfogattal, Lázár Zoltán kettes és négyesfogattal halmozta világbajnoki címeket. Őket követte a mai napig a világ elitjébe tartozó Hölle Martin, négyszeres kettesfogathajtó világbajnok, egyszeres póni világbajnok és korosztályos bajnok.

Témaválasztásom alapját az adta, hogy közvetlenül is érintett vagyok a fogathajtásban. Aktívan foglalkozok a versenysporttal (nemzetközi szinten is), emellett pedig fogatlovak kiképzése felkészítése is a mindennapjaim része. Ezeknek köszönhetően széles körű tapasztalatokra tettem szert, a fogathajtás mint versenysport és mint hobby lóalapanyag-igényeinek tekintetében. Az elmúlt 50 év eredményein ábrándozva vágtam évekkel ezelőtt bele ebbe a szakmába. Szakdolgozatomban a modern sportot kiszolgáló lótenyésztési munkát, a fogatlovak kiválasztását, kiképzését és beversenyzését szeretném taglalni. A dolgozatom megírása során több fogathajtó volt segítségemre. Fontos számomra, hogy a jelenleg is aktívan versenyző, tenyésztő és kiképző emberektől kérjek iránymutatást, mert valójában ők tudnak tiszta képet adni az esetünkben kiemelten fontos kérdésekben.

2. Szakirodalmi áttekintés

A profi versenyek általában három versenyszámból állnak. Ez alól kivételt képeznek az egy napos akadályhajtó versenyek és a fedeles versenyszámok. A három versenyszám a díjhajtás, maratonhajtás és az akadályhajtás.

2.1.Díjhajtás

Ebben a versenyszámban egy előre megalkotott díjhajtó programot kell teljesíteni egy általában 80mX40m-es négyszögben. Minden kategóriának különböző programot kell hajtani, mind nehézségi szintek szerint, mind a lovak/pónik száma szerint. Ezeket a teszteket a nemzeti versenyekre a Fogathajtó Szakbizottság készíti, a nemzetközi versenyekre a Nemzetközi Lovasszövetség (FEI). A díjhajtásnak a maga nemében egy előadásnak kell lenni. A bírók rendkívül sok dologra figyelnek és pontozzák azt. Az alapkiképzés részben leírtak szerint kell bemutatni és hajtani a lovat. Ebben a versenyszámban van legnagyobb jelentősége a mozgásnak. A díjhajtás során 1-10-es skálán pontozzák a feladatokat és ezek összességéből kapjuk meg a végleges díjhajtó pontot.

A mozgás és a figurák, feladatok mellett nagyon fontos a megjelenés is. A lovaknak, a szerszámzatnak, a kocsinak és a fogaton tartózkodó személyeknek összhangban kell lenniük. A versenysportban alapvetően kettő hajtóstílust különböztethetünk meg, a magyart és az angolt. A magyar hajtóstílusnak nagy hagyománya van, a legszembetűnőbb ismérve a szügyhám. A maraton versenyszámban általában minden nemzetiségű hajtó szügyhámra fogatolja lovát/lovait. Magyarországon a hintók tekintetében nagyon széles a választék megkülönböztetünk többek közt cziráky, Eszterházy, károly, gavallér kocsikat. Ezek a hintókat szinte kézműves munkának tekinthetjük. Az egészet szinte fából készítették/ készítik. A kocsiszekevény gyönyörű kézzel vésett motívumok, minták alkották. Ezeket a tradicionális kocsikat kezdik felváltani a modern nyugati hintók, spiderek. Ennek oka a technikai feltételek. A hagyományos magyar hintók anyagukból, robusztusságukból adódóan jelentősen nehezebbek, mint nyugati társaik, továbbá a tengelyek távolsága is hosszabb, ami jelentős hátrányt okozhat az akadályhajtás versenyszámban. Szerencsére vannak törekvések arra, hogy a régi magyar stílusú hintókat megőrizzék. Jelenleg több hintókészítő manufaktúra is dolgozik

Magyarországon, akik ezt célul tűzték ki, ilyen például a Leitert Henrik és Galambos Nándor hintókészítők. Ők olyan technológiai újdonságokkal látják el ezeket, a hintókat amik lehetővé teszik a modern versenyzést. Ilyen újdonságok például a csapágyon futó kerekek, tárcsafékek tengelyenként, acél váz, rúdkésleltető, stabilabb és rövidebb geometria.

A hajtók tájfelleg szerint öltözködtek a fogaton, de ez manapság felhígult. Napjainkban sajnos ezek a hagyományok kezdenek eltűnni, egyre kevesebb zsinóros baklegény ruhát látni egy-egy versenyen. Az angol hajtóstílus fő ismertetőjegye a kumet (nyakhám). Az angol stílusban hajtó emberek mindig cilindert viselnek és a segédhajtók lovász ruhába öltöznek. Mindkét hajtóstílus tud szemet gyönyörködtető lenni, de a legnagyobb stílusbeli hiba, ha ezek egyes elemeit keverjük. Emellett a szerszám, kocsi és a lovak tisztaságának és ápoltságának is döntő szerepe van. (Molnár, 2007)

1. ábra angol hajtóstílus

2. ábra magyar hajtóstílus

2.2. Maratonhajtás

2.2.1. Maratonhajtásról általánosan

Ez a versenyszám a fogatlovak legnagyobb erőpróbája. A maratonra a lovunkat/lovainkat nagyon fel kell készítenünk, ahhoz, hogy elkerüljük az esetleges kondíció, állóképesség hiányából származó sérüléseket, egészségügyi problémákat. Korábban ez a megmérettetés öt szakaszból állt, amelyet A,B,C,D,E-nek neveztek.

- A. Ügető szakasz, hossza 3-4km
- B. Lépő szakasz 1140 m
- C. Sebes ügető szakasz hossza kb. 3-4 km
- D. Lépő szakasz 1140m

D és az E szakasz között tíz perc kötelező pihenője volt a fogatoknak

E. Ezen a szakaszon találhatóak a maraton akadályok melyek számát a kategória határozta meg.

A maratonhajtás napjainkban átalakult, ennek oka nagy részt az állatvédelem. Egy-egy ilyen maraton alkalmával nem volt ritka, hogy húsz kilométert is hajtották a lovakat. Jelenleg egy ilyen versenyszám két szakaszból áll. Első mindig egy bemelegítő szakasz, amely kétféle lehet. Vagy egy időablakot adnak a versenyzőknek, ami általában huszonhárom és huszonöt perc között van. Itt a versenyzőre van bízva, hogy, hogyan és mennyire melegíti be a fogatot a következő szakaszra. Ennek a bemelegítő szakasznak a másik módja, ahol egy adott távot kell teljesíteni egy adott időintervallumon belül, ettől eltérés esetén büntetőpontokat szereznek a versenyzők. Ennek a szakasznak a hossza és tempója kategóriától függ. A maratonhajtás leglátványosabb szakasza az úgynevezett „B” szakasz, ezt a versenyrészt is egy időablakon belül kell teljesíteni. E szakaszon belül 5-8 akadály kerül elhelyezésre, amin belül különböző kapukat kell teljesíteni abc sorrendben. A maratonakadályok nagyon különbözőek lehetnek. Az évtizedek során nagy változásokon mentek keresztül. Régen az akadályok sokkal egyszerűbb vonalvezetésűek voltak, de viszont sokkal hosszabbak voltak és nehezebb terepviszonyok között kellett hajtani a lovakat. Nem volt ritka, hogy közel 45 fokos dombon, szügyig érő pataokban kellett teljesíteni az akadályokat. Napjainkra a maraton versenyszám is átalakult. Egyre nagyobb jelentősége van a technikai megoldásoknak a bonyolult felbetűzések miatt.

3. ábra vizesakadály maraton versenyszámban

A magyar fogathajtás aranykorszakában a versenyek teljes ideje alatt egy kocsival küzdötték le a versenyt, de most a maratonra egy teljesen más felépítésű kocsi áll rendelkezésre. Ezeknek a

kocsiknak a legnagyobb előnyük az alacsony súlypont, ezáltal sokkal nagyobb tempóban lehet haladni a fordulóknak. A segédhajtóknak is nagyobb mozgásterük van kiegyensúlyozni a fogatot, ezzel elkerülni az esetleges felbillenést, borulást. Egy modern maratonkocsi rendelkezik különféle fékberendezésekkel, ezeket nem csak a kerekek megfékezésére használják, amiket általában tengelyenként külön lehet működtetni, hanem az ötödik kerék féket is, aminek egy gyors maraton során hatalmas jelentősége van. Ennek is két fajtája lehet, olyan, amit a segédhajtó egy fékerőnyomásmérő segítségével állítanak be. A szűk fordulóba a féket kiengedik, hogy a lovak könnyen forduljanak, de a nagy sebességű kanyarokba betekerik a megfelelő nyomásra, hogy a kocsi hátulja ne sodródjon ki. Emellett használnak különböző rúdkésleltetőket, amik arra a célra szolgálnak, hogy a lovak „többet forduljanak” mint az első tengely. Ez arra a célra szolgál, hogy egy-egy szűk forduló esetén „kiforduljon” az oszlop elől a kocsi, ezáltal elősegítve a szűkebb fordulókat. (Váczi, 2004)

4. ábra kerítéses maratonakadály

A maratonakadályok felépítése sokszínű lehet, nagyon kedvelt akadálytípusok a kerítéses akadályok, ahol fa oszlopok vannak lebetonozva a talajba és ezek padlókkal összekötve, amik egy labirintust képeznek az akadályokban. A versenyrendezők szempontjából ezt a leggyakoribb, mert ezt a típusú akadályt legolcsóbb kivitelezni. Sokkal látványosabbak viszont a természetes akadályok, például egy-egy kaput rönkökkel oldanak meg, vagy az egész akadály egy erdőbe kerül felépítésre a fák között. (Váczi, 2004)

2.2.2. Felkészülés a maratonra

Laikus szemmel nézve azt gondolhatnánk, hogy ehhez csak egy nagy menőkedvvel rendelkező ló kell, de ez nem így van. Erre a versenyszámra nagyon összetetten kell felkészülni, mint fizikailag, mint mentálisan. Egy jó maratonnak az alapja az idomítottság. Nagyon fontos, hogy lovaink az akadályokban (és ezek között) elengedettek legyenek és puhán támaszkodjanak. Ezek miatt tudunk majd szűkeket fordulni, persze csak akkor, ha a hajlítások is tökéletesek. Elképzelhetetlen egy nehéz forduló egy olyan lóval, ami a kiesik/beesik valamelyik vállára, mert az idővesztés mellett komoly bealesetek is születhetnek belőle. A idomítás mellett nagyon fontos a kondíció növelése. Ezt csak rendszeres munkával, a lovak tornásztatásával tudjuk elérni. Ez sem megy egyik pillanatról a másikra, ezt már a felkészülési időszak elején el kell kezdeni, idomító munka mellett. A kondíció növelésének nagyon széles palettája van. Általában ezt terepmunkával szokták létrehozni. Szerencsés helyzetben vannak azok, akiknek olyanok a terep, illetve domborzati viszonyai, hogy nehéz fizikai munkát adjon lovainak. Az edzések során mindig vegyük figyelembe a fokozatosság elvét. Először rövidebb munkát adjunk lovainknak, majd az edzés hosszát és intenzitását fokozatos mértékben növeljük.

Napjainkban sok lehetőségünk van további kondíció növelő eszköz használatára. Ilyenek a különböző járatógépek, futópadok és úsztatómedencék. Ezek a berendezések nagyban hozzá tudnak járulni a lovak az állóképességükhöz. Nagyon nagy mértékben ki tudják egészíteni a szív és tüdő erősítését. A fizikai felkészítés mellett a lovakat pszichésen is fel kell készítenünk. Az edzések során mindig feltétel nélkül higgadtnak kell maradniuk, mert ideges ló a megfigyeléseim és az „őreg” hajtók elmondása szerint a munka során túlfűtött lovak soha nem tudnak olyan teljesítményt leadni mint a nyugodtak, továbbá sokkal előbb el is fáradnak. Mindezek mellett a hajtónak is fel kell készülni pszichésen, mivel neki sem egyszerű feladat a maratonhajtás teljesítése. (Szóbeli közlés: Jámbor Vilmos)

2.3. Akadályhajtás

Az akadályhajtás versenyszám során a hajtóknak egy előre felépített pályát kell teljesíteni, ami selyba párokból áll és rajtuk egy labda található, aminek leverése esetén három hibapont kerül feljegyzésre. Ezeket az akadályokat megfelelő számsorrendben kell meghajtani, általában a húszig, egy alapidőn belül. Az egyszerű akadályok mellett megkülönböztetünk összetett

akadályokat is, ilyen például az oxer (két selybapár közvetlen egymás után), cikk-cakk, hullámvonal. Kategóriától függően a hintó hátsó nyomtávjától számítva plusz húsz centiméterre kerülnek elhelyezésre ezek a selybák. A hintók nyomtáva nem a kategóriától, hanem a hintó elé fogott lovak számától függ.

Ez tipikusan az a versenyszám, amit a legnagyobb mértékben be lehet gyakorolni és itt érheti a fogatot a legkisebb meglepetés. De mindezek mellett, ehhez kell a legnagyobb szerencse is. Az akadályhajtás gyakorlása során érdemes a fiatal lóval lassabban nagyobb íveken meghajtani az akadályokat. Én először mindig 10-12 méter sugarú kört építek fel az akadályokból és azt gyakorlom. Ennek több előnye is van. Az alapkiképzés gyakorlatai közé teljes mértékben beillik, egy állandó kör hajtása során jobban ügyelni tudunk a lovakra, hogy ne sodródjanak, továbbá elengedetten hajtsák végre a feladatot. Amikor ezt már készségszinten végre tudjuk hajtani, sokat gyakoroljuk az összetett akadályok kombinációit és a szűkebb fordulókat, visszafordítókat. Az akadályhajtásban a legcélravezetőbb jármód egy állandó lendületes ügetés, szóval a csikó kiválasztása szempontjából ezért is fontos a mozgásbírálathoz. Kevés fogatló és hajtó képes akadályok között olyan összeszedett vágatát kivitelezni, amiben a ló kis mértékben ne licitáljon be és ennek eredményeképpen verje le a labdát, szóval a vágta jármód éppen ezért kerülendő.

Egy háromszámos verseny legnagyobb nehézségét az okozza az akadályhajtásra, hogy a harmadik napra is „talpon” kell lenni a lónak és a fáradtsága nem mehet a pontosság és a lendület rovására. (Szóbeli közlés: Lázár Zoltán)

2.4. Fogategység fontossága

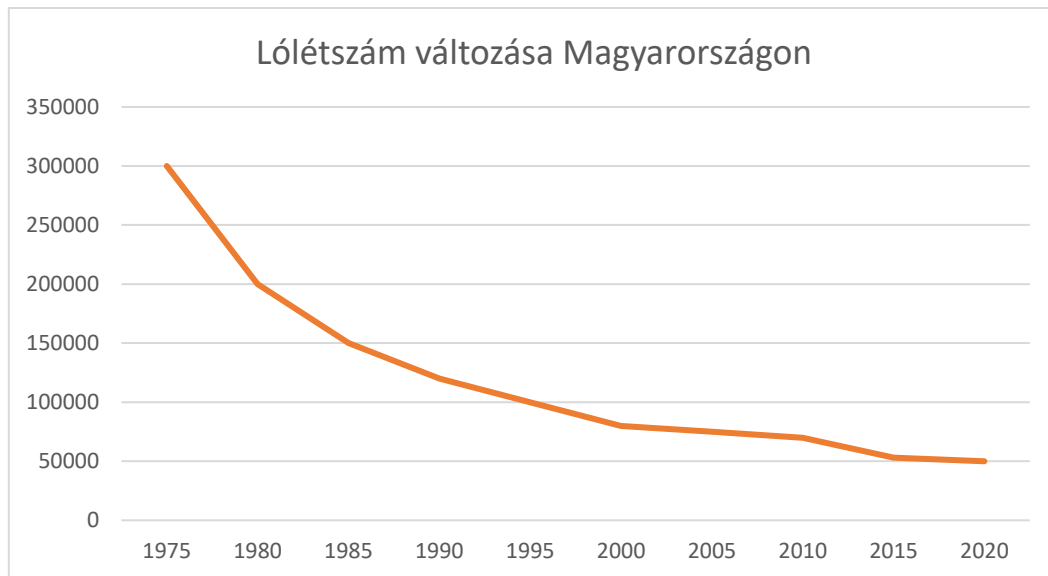
Mindhárom versenyszámban rendkívül nagy jelentőséggel bír a fogategység. A többi lovassporttól különbözően kettes és négyesfognál több lóra van szükségünk, amelyeknek együtt kell tudni dolgozni. Küllemileg és mozgásban is passzolniuk kell egymáshoz, különben nem lesznek jók együtt a fogatban. Küllemileg a színnek és a jegyeknek nincs akkora jelentősége, mint gondolnánk, persze a két teljesen egyforma ló kíváncsibb, de nem ez a legfontosabb. Egyezni kell mint magasságban hosszúságban, nyak alakulásban, fejtartásban. Ezen kívül a mozgásnak is hasonlónak kell lenni, mert a fogatban egy kiemelkedően mozgó ló az átlagos mozgású lovat is gyengébb képességűnek mutatja be és ez az összpontozásban hátrányt jelenthet. Nagyjából egyforma karakterű és temperamentumú lovakat válogassunk össze. Figyelembe kell venni az egyes egyedek képzettségi szintjét a fogatban. Mindig a kevésbé képzett lóhoz kell mérnünk egy-egy feladatot. (Molnár,2007)

2.5. Évjáratí csikók kiválasztása

2.5.1. Alapelvek a csikó kiválasztásáról

Az évjáratí csikók kiválasztása mindig nagy szaktudást igényel, fontos tudnunk, hogy az adott egyedet, egyedeket milyen célra szánjuk. Figyelembe kell venni a hajtó temperamentumát és képzettségi szintjét. Más csikót kell választania egy kezdő hajtónak, aki most bontogatja szárnyait a fogathajtásban, más lovat választ magának egy profi, aki a következő versenyre, szezonra keres utánpótlás fogatot. Ebből a szempontból nem csak az egyes csikók kiválasztása, hanem a fajtaválasztás is döntő kérdés. A különféle fajták más-más értékmérő tulajdonságokkal rendelkeznek, ha a különböző igényű hajtók elvárásait vesszük figyelembe. Elég példaként említeni, hogy egy temperamentumos holland ló megfelelő lehet, egy tapasztalt versenysportolónak, míg egy alacsonyabb szinten vagy kezdő hajtóként működő sportolónak sokkal inkább érdemes a félvérek között keresgélnie. A potenciális versenylovaknak sok elvárásnak kell megfelelni. A modern kor fogathajtása számos olyan tulajdonságot kíván meg a sportcélra használt lovaktól, mely adott esetben a korábbi évtizedekben nem volt valódi értékmérő tényező, ezek elsősorban a lovak mozgására és küllemére vonatkozó elvárások, de a versenysport fejlődésével a kondícióbeli elvárások, és a lovakra nehezedő pszichikai nyomás (versenykörülmények, utazások) csak egyre fokozódtak.

A probléma körülvjárását a legfontosabb szempontnál kell kezdenünk, ez pedig a merítési lehetőség, azaz hogy a sportolók mekkora állományból válogathatnak. Jelenleg a hajtóknak beszűkült az a lóbázis, amiből ki tudják választani a számukra legmegfelelőbb egyedeket. Ennek több oka is van. A rendszerváltás után sok állami ménes szűnt meg, számos állami gazdaságnak és termelőszövetkezetnek volt saját lóállománya és fogata. Ezek privatizálásával a legtöbb ménes felmorzsolódott, a lólétszám drasztikusan lecsökkent. A nagy ménesek azonban megmaradtak, Szilvásvár, Mezőhegyes, Bábolna a mai napig is működnek. Azonban ezek a tenyésztő központok is kevesebb lólétszámmal dolgoznak. Szintén jelentősnek mondható a háztáji lólétszám csökkenése, mely elsősorban a hobby célú felhasználást tudná kiszolgálni, de – igaz csekély – számban innen is kerülhetek volna ki sportcélra is alkalmas egyedek.

5. ábra Lólétszám Magyarországon 1975-2020

Magyarországon a fogathajtók különböző fajtájú lovakkal versenyeznek, ezek közül dominánsak a klasszikus magyar „fogatos lófajták” a lipicai és a mezőhegyesi félvér (nóniusz). A legnagyobb számban a lipicai fajtájú lovak fordulnak elő, elsősorban szép küllemük és szívósságuk miatt. Több olyan hajtó is van, aki a nóniusz lovakkal versenyzik nemzetközi szinten, ezeknek a lovaknak azonban mozgáskultúrája kevésnek bizonyul a díjhajtás versenyszámban. Itt érdemes lehet elgondolkodni az elmúlt évek tenyésztő munkáján. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy a magyar lótenyésztés a nemzetközi trendektől jócskán elmaradt és az élsport igényeit csak igen korlátozott mértékben képes kiszolgálni

Jóval kevesebb számban dolgoznak gidránnal és kisbéri félvérrel, ennek oka a rendkívül lecsökkent állomány lehet, pedig saját példámát látva e két fajta egyedeinek jelentős része is alkalmas a fogathajtásra. A nemzetközi trendek miatt sajnos az import lovak száma is megnőtt. Sok lovat hoznak be Hollandiából és Németországból, ennek elsődleges oka, hogy jelenleg az élsportot a KWPN és német lovak uralják világszinten. Ezek nagyon mutatós küllemű és attraktív mozgással rendelkeznek, de szomorú tény, hogy ezekből a fajtákból (KWPN, Holsteini, Hannoveri) nem a legkiválóbb egyedek kerülnek hazánkba. Sok egyednél megfigyeltek lábproblémákat vagy vérmérsékleti gondokat. (Szóbeli közlés: Lázár Zoltán)

2.5.2. Egészségügyi állapot felmérése:

A csikó/ló kiválasztása során rendkívül fontos az egészségügyi állapot ellenőrzése. Az egyednek korának megfelelő fejlettségi állapotban kell lenni. Kiemelten lényeges a méret és csontozat fejlettsége. A kiválasztást mindig előzze meg egy orvosi vizsgálat, ami a teljes lóra kiterjed. A ló kondíciójáról és egészségügyi állapotot mi magunk is képet kaphatunk a ló szőrének fényessége és a paták állapota alapján.

A vizsgálat során az állatorvos áttapogatja a lovat, ezzel átnézve, hogy van-e esetleges fájdalma az állatnak.

Röntgen vizsgálat során az állatok lábát szokták leggyakrabban vizsgálni, az eljárás során csontállomány növekedést, csontállomány csökkenést vagy alakváltozásokat, töréseket repedéseket keresnek.

Csontállomány növekedés például: Ezek a felrakódások leggyakrabban a csontok felszínén, ínokon vagy ízületi porc mellett jelentkeznek, továbbá meszesedés formájában. Csontállomány csökkenés: Ez a tünet általában valamilyen trauma következménye, hátterében nagyrészt csontgyulladás áll. Alakváltozások, törések, repedések: A repedéseket sokszor nem lehet azonnal diagnosztizálni, mert a csont olyan szorosan egymásnak feszül, hogy a röntgen felvételen sem látszik, csak 1-2 hét elteltével.

A vizsgálat a tüdő és a szív állapotának felméréseivel folytatódik. Gyakori betegsége a lóvaknak a „tüdősség”, keheesség. Ezek a problémák később használati gondokat, teljesítmény csökkenést jelenthetnek és jelentős anyagi ráfordítással járhatnak. Az állatorvos meghallgatja a lónak a tüdejét, továbbá ellenőrzi a légzésszámot, a nyugalmi légzésszám maximum 16 levegővétel/perc. Ha problémát észleltünk további vizsgálatok válhatnak szükségessé.

A szemvizsgálat felett ez emberek sokszor elsiklanak, de saját példámból tanulva nagyon fontosnak tartom. Ennek egyik oka lehet a havi vakság kiszűrése, bár nem gyakori betegség, és nyugalmi állapotban nehéz diagnosztizálni. A tünetek időszakosan jelennek meg a lovon, könnyezés, duzzadt szem, a ló rosszul lát. Ilyen esetén azonnal állatorvoshoz kell fordulni. (Szóbeli közlés: Dr. Szilvássy Levente)

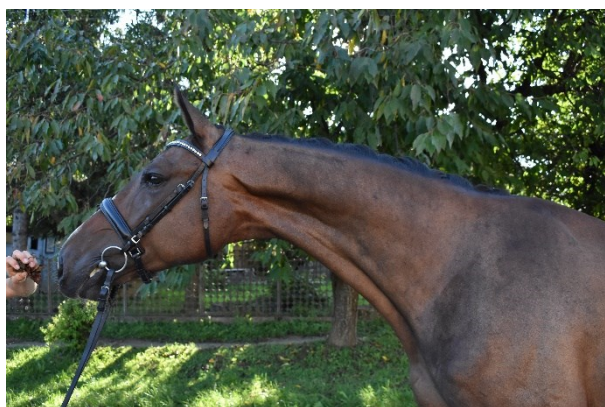
2.5.3. Küllemi bírálat:

A küllem és az anatómia nagyon sokat tud elárulni a lóról, a küllemtanon belül megkülönböztetünk leíró és funkcionális küllemi bírálatot. A bírálat bizonyos értelemben

szubjektív, mindenkinek más lehet a véleménye az adott egyedről, de a szakmai irányelveket szem előtt tartva próbálnak a bírálók a lehető legpontosabb képet adni a lóról. Nagyon sok küllemi és anatómiai tulajdonságból következtethetünk a ló későbbi használati értékére. A bírálatot célszerű több embernek elvégezni, mivel így sokkal pontosabb képet kapunk. A bírálat elkezdésekor hozzávetőlegesen 6-8 méterre álljunk a lótól a lapockájával egyvonalban, célszerű arról az oldalról megtekinteni az állatot, amelyik irányba dől a ló sörénye. Az első mindig az összbenyomás, itt megnézzük hogy egy adott egyed milyen hatással van ránk. Lehet, hogy összbenyomásra tetszik az adott állat, de ha testtájak szerint vizsgáljuk majd, rátalálhatunk egyes küllemi hibákra. A fajtatenyésztő egyesületek mindig meghatároznak magunknak egy tenyészcélt, ami fele próbálnak orientálódni. Ezek a célok általában fajtától függően eltérnek egymástól. Nekünk kell eldöntenünk, hogy számunkra mi lenne a legmegfelelőbb. Szűkíteni tudjuk a kiválasztás körét azokra a fajtákra, amelyek fogathajtásra is szelektálva vannak.

Javasolt küllem:

A nyak felépítése és illeszkedése nagyon fontos egy fogatlónál. Hosszúnak és íveltnek kell lennie, előny ha magasan illeszkedik a testhez, a felső nyakél kifejezett és jól izmolt a nyak a fejhez való csatlakozása könnyű, puha tarkóval. Ez az anatómiai tulajdonság nagyban befolyásolja a ló munkaképességét.

6. ábra Kissé vékony egyenes nyak

7. ábra Kellően ívelt nyak

A felsővonalnak is rendkívül nagy jelentősége van, erre a részre kerül a szerszámzat fő része, a kápa. A mar lehet kifejezett(kisbéri félvér) vagy elmosódott(lipicai). A túl magas és izomtalan mar kerülendő, mivel nem biztosít kellő felfekvést a szerszámnak, így a lónak mindig kényelmetlen lesz a munka. A fogatban hasznosított lónak hátba nyúló jól izmolt marral kell rendelkezni. A felsővonalon tovább haladva a hátat kell vizsgálnunk. A hátnak

közepesen hosszúnak kell lenni. A túl rövid hát nem teszi lehetővé az elengedett mozgást, ami mozgásbírálat során hátrányt jelenthet. Ha túl hosszú a hát akkor viszont a ló nem tud kellően a saját súlypontja alá lépni, így a tolóerő csökkenni fog. Az ágyéknak törésmentesen kell csatlakozni a hátba és a keresztcsonthez, farhoz.

Az első végtag izmokkal, ínakkal csatlakozik a testhez, éppen ezért fontos hogy kellő mennyiségű és minőségű izomzattal rendelkezzen az adott ló. A lapocka dőlése, szögelése és mérete kiemelt jelentőségű, mert csak megfelelő dőlés esetén várható el az elasztikus, kellően tértnyerő mozgás lovunktól. A felkar megfelelően hosszú és izmos legyen, az alkarral körülbelül 150 fokos szöget zárjon be. A száraknak viszonylag rövidnek és száraznak kell lenni. A csüdnek, a pártacsontnak és a patacsontnak egy egyenest kell alkotnia, aminek a talajra vetítve (nyugalmi helyzetben) 45° szöget kell bezárnia az első lábakon. A hátsó lábaknak nagyon erősnek kell lenniük, mivel a ló ezzel a két lábával hozza létre a tolóerőt. A gyenge far munkával fejleszthető, de anatómiailag vannak korlátok, ezért a jól izmolt hátsó végtagok az előnyösebbek. A paták méretét, alakulását, szilárdságát is figyelembe kell venni. A patáknak mindig arányosnak kell lenni a ló méreteivel. Nincs jelentősége, hogy palaszürke, viaszolt vagy sávolt a pata, ha megfelelő állapotú. (Novotni, 2009)

2.5.4. Mozgás megítélése:

A mozgás megítélése talán a legnagyobb jelentőséggel bír. A lovakat három jármodban bíráljuk (lépés, ügetés, vágta). Minden jármodban a mozgás szabályosságát és dinamikáját vizsgáljuk. Lépés: a ló leglassabb jármódja, a patadobbanásokat egyenletes ütemben kell hallanunk, amikor elővezetik a lovat. A ló lépéshossza kb. 90-120 cm. A mozgás során a lónak az első patanyomot legalább 1,5-2 patanyommal át kell lépnie.

Ügetés: kétütemű jármód, az átlós lábak egyszerre érnek talajt, a két lábpár talajfogása között lebegő fázis jön létre. Kíváncos a szemnek, ha egy ló ügetésben „dobálja” az első lábait, de ez csak akkor helyes mozgás, ha a hátsó lábak aktivitása nem marad el, mert akkor a mozgás energiája nem előre, hanem felfele irányul. Az ügetésnek térölelőnek kell lenni. Vágta: A vágta három ütemű jármód, ami indulhat jobb, illetve bal hátsó lábról. A vágtnak egyenletesnek és lazának kell lenni, mindkét lábra.

Egyes jármódhibák esetén mechanikai sérüléseket okozhat magának a ló, ilyen például a bokázás és a bevágás. Továbbá a nem megfelelő mozgás során egyes izmok sérülhetnek, ínak, ízületek elkophatnak. A ló elbírálása során fontos a mozgást előről és hátulról is megnézni, mert így az egyes mozgáshibákra könnyebben fény derülhet. (Molnár, 2007)

2.6. Fiatal lovak kiképzése:

2.6.1. Legelőtől a futószáras munkáig

Miután sikeresen kiválasztottuk a számunkra legmegfelelőbb csikót/lovat elkezdődhet annak betanítása. Véleményem szerint a csikók kiképzését nem lehet elég korán elkezdni. Ez nem azt jelenti, hogy ez éves csikónak már fogatban kell menni! Szerencsésebb ha az adott ló már választási korban hozzánk kerül. Legideálisabb eset, ha nálunk születik. Ugyanis ilyen esetekben a hajtónak lehetősége van, egy igen korai kötődés kialakítására. Valamint kellő figyelemmel tud lenni a teljesség igénye nélkül: az anyaállat megfelelő táplálására és vitaminutánpótlására, a csikó kezdeti nevelésére, tartási körülményeire, körmölésére. Ezek olyan tényezők melyek a későbbiekben nagyon nehezen vagy egyáltalán nem pótolhatóak.

A kiképzésnek a legfontosabb része, hogy emberhez legyen szoktatva a ló. Sokan erre nagyon kevés időt fordítanak, hogy megszelídítsék a kiscsikót, hanem gyorsan kapkodva „megerőszakolják” azt. Fontos az, hogy az ember közeledésére ne támadólag vagy menekülve reagáljon, hanem érdeklődéssel. Kezünkéből fogadja el a takarmányt, ha a boxát takarítsuk azt nyugodtan hagyja, továbbá hagyja magát megérinteni, simogatni. Ha a fent említett feladatok már gond nélkül mennek akkor tanítsuk meg lovunknak, hogy vezethető és köthető legyen. A csikó lekötését nagyon nagy körültekintéssel kell elvégezni. Sokan ehhez úgy szoktatják hozzá a lovat, hogy az abrakoláshoz van lekötve, így a megkötést egy pozitív élménnyel köti össze. A betanítás egyik alapja a rendszeresség, ha a lovunkkal elkezdjük a munkát, azt célszerű majdnem minden nap csinálni, mert így sokkal jobban rögzül benne. Fontos lovunkkal megszoktatnunk a pucolást is. Tűrnie kell a vakarózást kefével. Először csak finoman simítsuk a kefével a ló nyakát, hátát, oldalát. Fokozott óvatossággal kell a lábait ápolni, mivel gyakran a csikók féltik lábukat. Pucolás után elkezdhetjük felszedni a lábait, először mindig az első lábával kezdjük és ha ezt vagy bármilyen feladatot jól teljesít jutalmazni kell. A hátsó láb felvétele nem mindig szokott elsőre sikerülni, de kellő gyakorlással minden ló megszokja. Ügyelni kell arra, hogy amikor fel akarjuk venni a hátsó lábat a ló hátsó lába elé álljunk, simítsuk végig a lovat a farától egészen a csüdjéig és először előre próbáljuk felvenni az adott lábat, később, amikor már ezt nyugodtan tűri akkor húzzuk ki hátrafele. Nem lehet kellőképpen hangsúlyozni, hogy ezek a feladatok kiemelt fontossággal bírnak, nem csak az emberi biztonság szemszögéből nézve, hanem olyan jó magatartásformákat, rutinokat alakítanak ki az állatban, melyek a további képzés során is hasznunkra válnak. Amint ezek a feladatok gond nélkül mennek elkezdődhet csikónk szerszámozás szoktatása. Mint mindig itt is fontos a fokozatosság. Először kantár helyett érdemes kapicánt használni, mivel

ha megijedne a ló nem a szájába tesz kárt hanem orránál fogva meg tudjuk tartani. Első pár alkalommal érdemes a zablát mézzel bekenni, mivel így szívesebben veszi majd a szájába. (Lázár Zoltán,2023)

Milyen zablával tanítsuk be a csikót?

Ez a lovas/ fogathajtó körökben nagyon vitatott kérdés. Az öreg hajtók szerint egy fiatal lovat mindig a sima megszokott egyszertört csikózablával kell betanítani. Egy olasz kiképző szerint, akinek részt vettem kurzusain esküszik a felfele ívelt liverpool zablára. Véleményem szerint ezt nem lehet ilyen egyszerűen eldönteni, mivel minden ló egyedi: mind magatartásában, mind anatómiai érzékenységében. A kutatások szerint az egyenes zablák kevesebb fájdalmat és sérülést okoznak mint a tört zablák. Igaz a hajtónak sokkal finomabb kezének kell lenni ha feszítőzablával akarja kiképezni lovát. Az biztos, hogy ha a csikó megrémül és akarva, akaratlanul beletépünk a szájába, könnyebben elveszíti a bizalmat, mint egy négykarikás csikózablával.

Óvatosan tegyünk lovunkra lábvédőket, futószárazó hevedert és fokozatosan elkezdhetjük a futószáraz munkát.

2.6.2. Futószáraz munkától az első befogásig.

A kiképzés során a futószárazásnak kiemelt jelentősége van. Ennek ellenére Magyarországon a futószáraz vagy egyéb földről végzett munkák nem örvendenek túl nagy megbecsülésnek. Ez azért különösen elkeserítő, mert a lovak képzésének, tanításának legkönnyebb és leghatékonyabb módja a futószárazás. Futószáron minden olyan későbbi feladat alapját megtaníthatjuk a lónak, amelyek később a fogatos munkában is előkerülnek. A lónak engedelmesen, rutinszerűen meg kell tanulnia szóra végrehajtani az egyes feladatokat (elindulás, lépés, ügetés, vágta, állj). A futószárazásnak több módja van.

- Lehet futószárazni szimplán egy kötőfékkal, ez a munka általában csak átmozgatásra szolgál, vagy valamilyen sérülés utáni rehabilitációra. Itt a tartását a ló saját magának választja meg, ez a módszer nem szolgál izom építésre.
- Kikötőszáraz futószárazás: Ennél a módszernél a lovon már szerszám van. A kápához egy úgynevezett gumis kikötővel van kikötve a ló feje. Ez a módszer ösztönzi a lovat a megfelelő és állandó támaszkodásra. A kiképzés során a kikötőszárat folyamatosan húzzuk, addig míg a ló feje függőleges állapotban kerül.

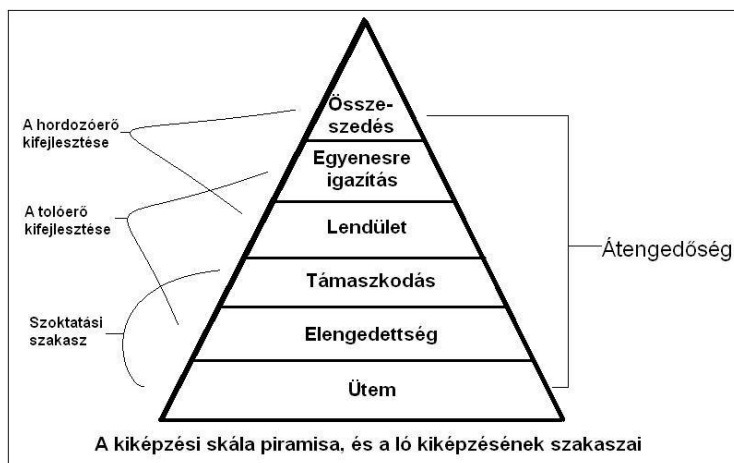
- Pessoa kiképzőszár használata: Ez a módszer elősegíti a ló hátának megnyúlását, az izomépitést és finom támaszkodást segít elő. A ló háta mögött elhelyezett gumis szörme a hátsó lábak aktivitásában segít, amitől a tolóerő megnő, ezáltal a ló könnyebben fel fog igazodni.
- Dupla futószár: Ez a módszer hasonlít legjobban ahhoz a munkához, amit a fiatal ló a kocsi előtt érezni fog. A lovas ezzel a módszerrel már irányítja a lovat. Ezt is többféleképpen lehet kivitelezni. Szimplán a kápakarikán keresztül a zablához csatlakoztatjuk a szarat. Vagy egy csiga segítségével csak áthúzzuk a zablán és vissza a kápába csatlakoztatjuk a szarat. A szár végének a magassága attól függ, hogy mit szeretnénk elérni lovunkkal. Ha a csikó túlságosan fent hordja a fejét és beejti a hátát, akkor érdemes a mellső lábak közé a haslóba akasztani a futószarat, ezzel segítve neki, hogy lehozza a fejét. Ha lovunk túlságosan mélyen tartja a fejét, akkor érdemes minél feljebb csatlakoztatni a szarat.

Ezeket a futószárazási módokat a fenti módszerek egymás utáni végrehajtásával ésszerű kivitelezni. A képzés előre haladtával a lóra fokozatosan kerülnek rá a fogatos szerszám egyes elemei (farmatring, húzólap, farhám, istrángok). Az istrángokat érdemes úgy felhelyezni a lóra, hogy az hozzáérjen a hátsó lábakhoz, úgy ahogy majd a kocsi előtt fog. Érdemes a hátsó lábak közé is felhelyezni egyszer-kétszer az istrángokat, mert a befogás során esetlegesen felrúghat és lába közé veheti a szerszámot és ettől megijedhet. Ezzel a módszerrel ezt előzhetjük meg. Befogás előtt a lovat hozzá kell szoktatni a húzáshoz is. Ezt fokozatosan kell kivitelezni, fontos, hogy ne nagy terhet húzassunk először, mert a továbbiakban nem fog szívesen húzni, akár a szügyét is megtörheti a szerszám. Érdemes először két futószarat az istrángokba akasztani és egy embernek finoman megtartani azt. Később egyre nagyobb terhelést adjunk lovunknak és amikor már nyugodtan húz, indít, akkor lehet ráakasztani a csúszót, ami lehet akár egy teherautógumi vagy egy raklap.

Az első befogás előtt hozzá kell szoktatni a lovat a kocsihoz is. Többször vezessük oda a kocsihoz, hogy amikor be kell majd fogni nyugodtan álljon ott. Ésszerűbb első alkalommal kettesbe, „öreg” betanító ló mellé befogni, amelyik nyugodt tud maradni minden körülmények között. Áll befogásnál, forgalombiztos és szívesen húz. Az első befogáskor a betanító lovunkat fogjuk be először és csak utána a csikót. A betanítás ezen fázisában még fontosabb a higgadtság. (Schramm, 1991)

2.6.3. Első befogástól a versenyekig

A kiképzés során egyensúlyba kell hoznunk lovunkat. A ló természeténél fogva első lábait terheli jobban, mivel a nyak és a fej az első lábak előtt van. Célunk a vízszintes egyensúly elérése, ahol a négy lábon egyenlően oszlik el a súly. A helyes munka során a súlypont mindig tolódik hátrafele. A munkát mindig a kiképzési skála szerint kell elvégezni

8. ábra kiképzési skála

Ütem: A ló mindhárom alapjármódban egyenletes mozgására van szükség, mind térben és időben. Ez a kettes és négyesfogatnál kiegészül azzal, hogy a ló a társaival is egyforma ütemben tudjon mozogni. Ezt folyamatos, egyenletes előrehajtással és engedő kézzel tudjuk kivitelezni. A helyes ütem mindig nyugodt, az előre menés mindig a hátsó lábakból fakadjon. (Molnár,2007)

Elengedettség: A ló ütemességét csak elengedettséggel együtt tudjuk elérni. Ütemes mozgás nélkül nincs elengedettség és elengedettség nélkül nincs ütemes mozgás. Akkor elengedett egy ló ha csak a pillanatnyi mozgáshoz szükséges izmok feszülnek, ízületek egyenletesen hajlanak.

Az elengedettség jelei:

- a mozgással ütemesen együtt lengő hát
- mozgással együtt lengő farok
- lazán előre-hátra mozgó fülek
- zablát finoman rágó száj, kissé habzó száj (nyakizom alatti nyálmirigyek járatai az ellazulás következtében megnyílnak
- „prüszkölés”

Az elengedettség kivitelezése: Kivitelezéséhez nyugodt tempóra és laza engedő kézre van szükség. Az elengedettség létrejöttét különböző patanyom figurákkal tudjuk kivitelezni.

Megfigyelhető, hogy a feszes lovak sokkal előbb „elkopnak”, mert az ínjaik, ízületeik, izmaik felesleges feszességben vannak, így hamarabb elkopnak. (Molnár,2007)

9. ábra elengedettség jeleit mutató ló

Támaszkodás: Az állandó támaszkodást csak azután követelhetünk lovunktól, ha az elengedett és ütemes. A ló szája előreajtás során a zablán támaszkodást keres.

„Nem a hajtó keresi a támaszkodást a ló száján! A hajtó csak felkínálja a száron keresztül a zablát és hozzáhajtja a lovat. A támaszkodás tehát a hajtó keze és a ló szája között a zabla és a szár útján keletkezett összeköttetés”(Molnár 2007)

Az a pozíció, ahol a ló képes támaszkodni a kiképzés előrehaladásától függ. Ez a pont általában a betanítás kezdetekor előrébb és mélyebben van, de ez elősegíti a hosszú hátizom megnyúlását és ellazulását. Kezdetben a támaszkodást ez egyenletes előreajtással és apró félfelvételekkel tudjuk megtartani, de egy képzett ló esetében ez állandósul. Ez csak akkor jöhet létre ha lovunk tarkóból enged, a hajtónak kellően puha a keze és lova teljes egyensúlyba van. A hátsó lábak aktivitásából adódóan a ló hordja magát. Helyes támaszkodás esetén mindig a tarkó a legmagasabb pont, az orrvonal függőleges vonalon, vagy a függőleges vonal előtt van egy kicsit (ez minden lónál más lehet), a ló nyakában ne legyen törés. Erősen támaszkodó lovak esetében megfigyelték, hogy lejtőn lefele azok jobban feligazodnak és kikönnyülnek, ennek oka a lejtőn lefele jobban maguk alá kell lépniük ezáltal az nagyobb egyensúlyba kerülnek. Hasonló a helyzet a haza fele tartó fogatnál is. megnő a lendület, ezáltal a hátsó lábak ugyancsak aktívabbak lesznek. Viszont ha egy elágazásnál nem a megszokott irányba fordulunk az aktivitás csökkenni fog.

Erős kezű, vagy az adott lóhoz nem megfelelő erősségű zablát használunk akkor több problémával is találkozhatunk. Ilyen például a szár mögött járó ló. Az állat általában a függőleges vonal mögött tartja orrvonalát, az előrehajtó segítségre nem reagál kellően és általában az engedő kéz után se megy előre és lefele. E problémának az ellentétje a szár ellen menő ló. Homlokvonala jelentősen függőleges előtt van, a szár ellen menő ló az elengedettség legapróbb jelét sem mutatja, tarkója megfeszül, hátát beejti, a hátsó lábak aktivitása elmarad az elvárttól. Ezeket a problémákat nagyon sok minden okozhatja. Érdekes ebben az esetben belenézniük lovunk szájába, mert lehetséges, hogy valamilyen törés vagy seb okozhatja ezt a problémát. De általában ezeket a problémákat a kiképzési hiányosságok okozzák, nem a lovak temperamentuma. A ló ezekkel a tartáshibákkal próbál kitérni menekülni a durva segítségek elől. (Molnár,2007)

Lendület: A hátsó lábak aktivitásából eredő erőátvitel nagyon fontos a ló előrehaladásában, mert megfelelő tolóerő kifejtésével tudjuk a lovunk hordozóerejét kifejleszteni. Előfeltétele az elengedettség, és ütemesség. A lendületet nem keverhetjük össze a sebességgel, mert az elsietett ló elveszti ütemességét. A lendület mindig a hátsó lábakból fakad. A lendület csak ügetésben és vágásban figyelhető meg, mert ezeknek a jármódoknak van lebegő fázisuk. Minél nagyobb a lendület, annál nagyobb a lebegő fázis. A hátsó láb felemelése után a csánk azonnal előre hajlik és a hát átveszi a mozgás energiáját, ezáltal a lebegési fázis megnő. A legmegfelelőbb jármód erre a munkaügetés. A munkaügetés minden lónak a kényelmes ügetésétől egy kicsit élénkebben. Elvárás, hogy az első patanyomába belelépjen vagy kicsit elélépjen a hátsó lábával.

10. ábra lendületes ügetés

Amikor ez állandósul fokozatosan kérhetünk lovainktól nagyobb lépéseket, amiből következni fog a nyújtott ügetés. Fontos, hogy a fokozás után apró segítségekre visszaálljanak

munkaügetésre. Amint a fokozások jól mennek, lehet gyakorolni az összeszedett ügetést, lovaink a hátsó lábaikkal rövidebbet lépnek, de ugyan olyan aktívan mint a munka és nyújtott ügetésben. Ezeket a gyakorlatokat érdemes sűrűen gyakorolni és az egyes fokozásokat nem hosszú ideig csinálni, mert a ló tornásztatása a cél és nem a belefásítása. (Molnár,2007)

Egyenesre igazítottság: Akkor mondhatjuk, hogy lovunk egyenesre van igazítva, ha a hátsó lábaival az első lábnyomának vonalát követi, így a tölőerő 100%-a előre hat. Kétféle ferdeség létezik a megtanult és a veleszületett. Az előbbi kiképzés során rosszul rögzült mozgásformából adódhat. Az utóbbinak egyes tévhitek szerint ahhoz lehet köze, hogy a csikó az anyjában melyik oldalról feküdt, de ennél a lovaknak „jobb és balkezességéről” lehet szó. Az egyenesre igazítás során mindig a ló elejét kell a hátulja elé állítanunk. A helyesen egyenesre igazított ló egyenes vonalon mindkét szárban egyformán támaszkodik, íven pedig a külső oldalon. Amelyik ló ezeket a feladatokat helyesen, készségszinten csinálja, az a hajlításokat is jól fogja végrehajtani. (Molnár,2007)

Összeszedettség: A kiképzési skála csúcsán ez áll. A ló összeszedettsége nagyon széles intervallumban terjed, egy a betanítás kezdetén lévő csikó és a nagydíjban szereplő díjló is lehet összeszedett a maga nemében. Az eddig leírtak szerint, ha a kiképzési skála többi részét megtanítottuk lovunknak és ezekhez már teljesen kifejlődött az izomzata, akkor léphetünk az összeszedettség magasabb fokára. Az eddigi munka során próbáltuk az állat természetes súlypontját a hátsó lábak irányába elmozdítani, az összeszedettségben ennek kiemelt jelentősége van. Az eddigi munka során az előrehajtást mindig engedő kéz kísérte, de a nagyobb mértékű összeszedettség elérése érdekében az előrehajtást kitartó vagy esetlegesen felvevő szársegítségeket adunk, ezáltal az egész ló megrövidül, a hátsó lábakat nagyobb súly terheli, ezáltal az első lábak kikönnyülnek és sokkal attraktívabb mozgása lesz lovunknak. Az összeszedettségi állapot létrejöttével elkezdhetjük gyakorolni az iramfokozásokat (közép- és nyújtott ügetéseket). Nyújtott ügetésnek azt nevezzük, amikor az ütemet tartva a lábingerhossz megnő, ezáltal a ló az első patanyomai elé lépjenek. Egy nyújtott ügetésben lévő ló mindig legyen elengedett, nyaka fel legyen igazodva és laza háttal elengedetten hajtsa végre a feladatot. Ezt a feladatot mindig egyenesre állított lovakkal hajtsuk végre és ne engedjük a lovat rádőlni a kezünkre. A nyújtott ügetés „ellentétje” az összeszedett ügetés. Ennél a feladatnál magasabb összeszedettségi állapotot kell elérni, a hátsó lábak energiájának nagyobb mértékben kell felfele hatni. A nyújtott ügetést érdemes ebből a feladatból elkezdni, mert így nehezebben „bukik” orra a ló.

Ha a kiképzési skála minden eleme létrejön, lovunk átengedővé válik, ez azt jelenti, hogy elengedetten hajtja végre azokat a feladatokat amiket a szársegítséggel továbbítunk neki, legyen ez engedő, kitartó vagy felvevő szársegítség. Ha erre nem képes a ló, akkor nem elengedett és a kiképzési skála többi elemének megvalósítása sem lesz tökéletes. Ennek tökéletesre fejlesztésének ideje több év. (Molnár,2007)

Az alapkiképzés befejezésével már általában képet kaphatunk arról, hogy lovunk a későbbiekben mire lesz majd képes a versenyzésben. Ezt muszáj megállapítanunk mielőtt folytatjuk a munkát. Körülbelül 10-15 évvel ezelőtt létrehozták a fiatal lovak világbajnokságát, amit az 5,6 és 7 éves lovak kipróbálására találtak ki. Ez a kezdeményezés rendkívül jó arra hogy kipróbáljuk lovunkat a versenypályán és nem egyből a három számos versenyen terheljük meg a fiatal lovat. Egy fiatal ló beversenyzése több év. Akár mennyire jól sikerült az alapkiképzés, annak is nagy jelentősége van, hogy ezeket a csikó mennyire tudja kihozni magából idegen helyen. Csak akkor tudunk eredményeket elérni lovunkkal ha az a stresszhelyzetekre jól reagál és higgadt marad. Egy verseny rengeteg ilyennel jár, beszélhetünk a szállításról, az idegen helyszínről, lovakról, stb.. Érdekes ezekhez fokozatosan hozzászoktatni a lovat. Először érdemes elmenni valaki más istállójához és ott befogni a lovat, hogy szokja az idegen helyet, úgy, hogy nincs versenyhelyzet, sürgés-forgás körülötte. Egy csikó betanítására nagyon jó lehetőségek a C kategóriás akadályhajtó versenyek (az akadályhajtás elméletére és betanítására dolgozatom későbbi részében fogok kitérni), ahol találkozunk a többi lóval, közönséggel, zenével, továbbá a szállítást is szokja. Kiemelném, hogy ezeken a versenyeken nem lehet célunk a verseny megnyerése, hanem törekedni kell az alapkiképzésben megtanultak helyes alkalmazására és végrehajtására. (Szóbeli közlés: Lázár Zoltán, 2023)

A fiatal lovak versenye nem örvend akkora népszerűségnek, mint amekkora jelentősége van. Különböző korosztályoknak különböző nehézségű díjhajtó programot kell bemutatni és utána azonnal egy egyszerű akadályhajtó pályát teljesíteni, aminek a stílusát ugyan úgy pontozzák a bírók, mint a díjhajtás résznél. 5 éves kategóriában a bírók nem várnak el akkora összeszedettséget, a hangsúlyt az elengedettségre és a támaszkodás meglétére, szabályosságára helyezik. Nagyon fontos ez, hiszen nem követelhetünk egy ilyen fiatal lótól magasfokú összeszedettséget, mert még nem fejlődtek ki hozzá az izomzatok, az ízületek nem kellően rugalmasak. A hat éves kategóriában már egy teljesen más, komplexebb díjhajtást kell teljesíteni, ebben a programban már vannak iramfokozások és ami a legnagyobb különbség a vágtamunka. Egy hat éves lónál már a bírálók nagyobb összeszedettséget keresnek. A hét éves

lovak versenyében a díjhajtó program megegyezik az eggyel fiatalabbal, csak nagyobb az elvárás a lovak felé. Ideális esetben egy fiatal lónak 7-8 éves korára kell elérni a végleges összeszedettség állapotát. A fiatal lovak versenyének legnagyobb megmérettetése a minden évben megrendezésre kerülő Fiatal Fogatlovak Világbajnoksága. Az első ilyen világbajnokságot Mezőhegyesen rendezték, majd több évig ugyanezen a helyszínen, majd 2021-ben és 2022-ben Szilvásvárad kapta a rendezési jogot, idén először Franciaország ad otthont ennek a versenynek. Sajnos ezekre a versenyekre nagyon nehéz készülni, mert a kvalifikációs versenyek nem adnak lehetőséget arra, hogy a döntő feladatát és a kombinált akadályhajtást lehessen gyakorolni. Ezért ezeket a feladatokat csak otthon tudja begyakorolni a hajtó. Ezek a világbajnokságok eltérnek a többitől. Első nap egy kvalifikációs versenyszám kerül megrendezésre, akik ebben a versenyszámban 6 pontot érnek automatikusan bejutnak a döntőbe. A második napon a többi hajtó még egyszer megpróbálhatja ezt a feladatot, egy úgynevezett vigasz ágon, de a második körbe már csak az első és a második szokott továbbjutni. A harmadik napon a díjhajtás döntőjében mérhetik össze tudásukat a hajtók/lovak. A negyedik napon egy kombinált (általában 2 maraton típusú akadály) akadályhajtó pályát kell végrehajtani, ezt is pontozzák a bírók.

Érdekes egy fiatal lovat 6-7 éves korában elvinni az első háromszámos versenyre, de érdemes alacsonyabb kategóriában kezdeni lovunkkal, hogy ne kapjon egyből nagy terhelést. Erre nagyon jó lehetőségek lehetnek a régiós versenyek CAN-C/3 vagy CAN-B versenyek. Ezeken a versenyeken a díjhajtó feladat jobban illeszkedik egy fiatal lótól elvártakhoz, a maratonakadályok és a teljesítendő táv jóval rövidebb, mint a magasabb kategóriákban. Szóbeli közlés: Jámbor Vilmos)

2.7. Sikeres felkészülést befolyásoló tényezők

- Tartástechnológia
- Takarmányozás
- Egészségügyi ellátás
- Patkolás

2.7.1. Tartástechnológia

Egy sportlónak mindig a lehető legjobb körülményeket kell biztosítani, mert csak így várhatjuk el tőle a jó teljesítményt. Tartás szempontból egy sportlovat mindig bokszban érdemes tartani. A boksz legyen viszonylag tágas, minimum 3x4 méteres, hogy kényelmesen meg tudjon

fordulni és le tudjon feküdni. Az istálló mindig legyen világos és jól szellőző, de nem huzatos. Téli időszakban ne legyen alacsonyabb a fagypontnál a hőmérséklet, de soha ne zárjuk be teljesen az ajtókat, mivel az ammóniának muszáj távoznia. Az istállók padozata többféle lehet (beton, aszfalt, tégl, gumi), mindig olyat válasszunk, amit könnyedén ki tudunk tisztítani és fertőtleníteni.

A lótartás elengedhetetlen része a karámozás. A lovaknak elengedhetetlen a szabad mozgás megléte, ha egész nap a boksza állítjuk, akkor munka során gyakran figyelmetlenek és fesesek lovaink és nem tudjuk a kellő munkát elvégezni velük. Az edzések kiegészítéseként használhatunk jártatógépeket, futópadokat, vizes futópadokat. Ezeknek az eszközöknek nagy jelentőségük van a mindennapos rutinban, nagyon sokat segíthetnek, például sérülés utáni, rehabilitációban. A ősz elején a szőrváltástól tavasz végéig nagyon nagy odafigyelést igényel a lovakkal való munka. Az aktívan tréningben lévő lovaknak elengedhetetlen, hogy meg legyenek nyírva, ami az állatok takarózását vonja maga után. Az istálló hasznos kiegészítőeleme lehet egy lószolárium is, amelynek rengeteg pozitív hatása van. A munka utáni leszárítás mellett az egészségre is közvetlen hatása van. Segít munka előtt bemelegíteni az izomrostokat és az ínkat, ízületeket, ezzel csökkenti a sérülések gyakoriságát. Felgyorsítja az enyhe sérülések időtartamát, továbbá serkenti a vérkeringést és az anyagcsere folyamatokat. (Molnár,2007)

2.7.2. Takarmányozás

A sportlovak takarmányozására már kiscsikó kortól oda kell figyelni. Fontos, hogy a szervezet már a legkisebb korba megkapja a számára szükséges tápelemeket, ásványi anyagokat, vitaminokat. A versenylovakat mindig a megterheléstől függően kell takarmányozni, nagy jelentősége van a megfelelő kondíciónak, nem lehet sovány, de nem lehet kövér se lovunk, mert mindkettő egészségügyi problémákat von maga után. Érdekes az abrakot több adagban megetetnünk lovunkkal, mivel így sokkal nagyobb a felszívódási arány a szervezetben. Manapság a modern istállóba kivétel nélkül pelletált tápot vagy müzlit etetnek az állatokkal, gazdaságilag ez sokkal megterhelőbb, viszont ezekben a takarmányokban minden olyan összetevő megtalálható, amire egy lónak szüksége van és ezt csak zabbal nem tudjuk kiváltani. Az abraktakarmányok mellett kiemelt jelentőségű a megfelelő tömegtakarmány. Ez lehet réti fű széna, lucerna. Utóbbit nem lehet ad libitum etetni, mert a túlzott fehérje bevitel egészségügyi problémákhoz vezethet. Kiváló abraktakarmányok továbbá a szenázsok. Elengedhetetlen a folyamatos ivóvíz biztosítása lovunk számára, célszerű önitatókat elhelyezni

a bokszokban, illetve a karámokban is. De nagy igénybevétel után közvetlen ne itassuk meg lovunkat, mert „leforrázhatja” tüdejét. A felkészülési és verseny időszakban elengedhetetlen az ásványi anyag kiegészítők és vitaminok használata. A nyalósónak mindig elérhetőnek kell lenni lovaink számára. Továbbá a nyári időszakban érdemes 2-3 dkg konyhasót is belekeverni a takarmányba. (Bartos és mtsai.,2004)

2.7.3. Egészségügyi ellátás

A legfontosabb, hogy mindig figyeljük lovainkat. Rengeteg információ tárul elénk ha belépünk az istállóba, kitrágyázunk, figyeljük a karámban lovainkat. Az istállómunka elvégzése során pontos képet kaphatunk lovunk emésztéséről, illetve idegi állapotáról. Ha nyugodt általában a trágyát egy helyre üríti és az alom nincs széttúrva, összekaparva. Szánjunk időt arra, hogy megfigyeljük az állatot miközben eszik. Nincs is jobb érzés végig menni egy leabrakolt istállóban és hallgatni, ahogy ropogtatják a takarmányt. Ez egy állattartó embernek leírhatatlan érzés. Ha kellő időt fordítunk erre, megelőzni sok esetben nem tudjuk a problémát, de előbb észleljük és kevesebb károsodást szenvedhet lovunk valamilyen egészségügyi probléma esetén.

Mindig pontosan kövessük a vakcinázási tervet és a vérvételeket. A versenyre járó ló esetében kötelező félévente a lóinfluenza védőoltás, amit érdemes kombináltan beadni tetanusz oltással együtt. Évente vérvizsgálat szükséges fertőző kevésvérűségre (Equine Infectious Anemia), illetve három évnél nem régebbi takonykór vizsgálat kötelező. A lóútlevelelben ennek feltüntetése kötelező. Emellett elengedhetetlen az rendszeres féreghajtás is több fajra kiterjedve.

A felkészülési időszak kezdetekor érdemes lovaink vérképét megvizsgálni, hogy az esetleges hiányokat még precízebben tudjuk pótolni a takarmányozás során. Nagyon fontos, hogy lovaink állatorvosi ellátására a legmegfelelőbb doktort válasszuk, akiben feltétel nélkül megbízunk. Ennek az orvosnak javasolt havonta átnézni lovainkat, még akkor is ha nem észleltünk semmilyen problémát sem. Szóbeli közlés: (Dr. Szilvássy 2023)

2.7.4. Patkolás

Sarkalatos pont lovaink patáinak rendben léte. A lovak patáját már kicsikó korban igazítani kell a megfelelő formájúra, szöggelésűre. Ezt csak folyamatos körmöléssel tudjuk elérni. Elengedhetetlen, hogy ezt mindig szakavatott személy csinálja, mivel a ló „második szíve” a patái. A tréningek állandósulásával érdemes lovainkat patkóval ellátni. Ezzel biztosítjuk

lovainknak a munka során a biztosabb talajfogást, továbbá a szaru elvékonyodását próbáljuk megakadályozni ezzel. Szóbeli közlés: (Varga Dávid 2023)

3. Következtetések

Véleményem szerint ahhoz, hogy sikeresek tudjunk lenni a fogatsportban, annak rendkívül sok összetevője van. 20-30 évvel ezelőtt sok jó lovat tudott tenyészteni hazánk. Sajnos a világ tenyésztése elment mellettünk és a követelmény rendszer is megváltozott, ezt fel kell ismernünk és nem élhetünk a múlt babérjain. Továbbá úgy gondolom, a fajtatenyésztő egyesületek vezetését fiatalítani kellene, semmilyen kételyem nincs a jelenlegi vezetés szaktudásával kapcsolatban, de olyan embereknek kellene vezetni ezeket, akik jelenleg aktívan benne vannak a sportba. Fontos lenne a trendeket követni. A tradicionális magyar fajtáknak egy vérfrissítésen kellene átesni, ezzel nemesíteni a fajtákat. Küllemi szempontból az egyedek nyakát kellene „megreformálni”, megfigyeléseim alapján a magyar lovak nyaka túl rövid, kevésbé ívelt és sokszor alacsonyan illesztett, ezek a tulajdonságok gyakran merev tarkóval párosulnak, ami a munka során nagy nehézségeket okozhat. Mozgás terén is sokat kell fejlődünk. Számomra legkívánatosabb mozgása a német lovaknak van, sokszor olyan látvány, mintha lebegnének a föld felett. A holland, leggyakrabban KWPN lovak túlságosan felfele emelik lábukat, amiből a lendület hiányára tudunk következtetni, avatatlan személynek ezek a lovak jó mozgásúnak tűnhetnek.

A kiválasztást nagyban befolyásolja az adott jószág egészségügyi állapota. Az orvostudomány fejlődésével és annak az elérhetővé válásával számos problémát kiszűrhetünk, amivel megspórolhatunk rengeteg befektetett energiát és anyagi ráfordítást. Orvos segítségét mindig vegyük igénybe ilyen helyzetekben

A betanítás egy nagyon sarkalatos pont egy csikó életében. Ha ez nem sikerül megfelelően és nem helyezünk stabil alapokat a lóban, akkor a későbbi munka, versenyzés során ezek a hiányosságok a felszínre fognak kerülni. A kiképzés során mindig szem előtt kell tartani a fokozatosság és a rendszeresség elvét. Csak akkor leszünk képesek igazi áttörésre, ha megtaláljuk lovainkkal az összhangot és segítő társként tudjuk őket elfogadni. Tapasztalataim alapján a csikó betanítását nem lehet elég korán kezdeni, ez nem azt jelenti, hogy az éves csikót már fogatba kell hajtani, hanem foglalkozni kell vele, pucolni, vezetgetni, stb. Viszonylag sok olyan lóval találkoztam eddigi pályafutásom alatt, ami úgy érkezett hozzám, hogy nem kapta meg a megfelelő alapokat, nem tudott elfogadható bizalmat kialakítani az emberekkel. Ez a

munkát nagyon megnehezítette és veszélyt is jelenthetett a kiképzés során mind a lóra nézve, mind emberre nézve.

Egy háromszámos fogathajtó verseny során lovainknak nagyon sok kritériumnak meg kell felelni, úgy látom, talán erre a legnehezebb felkészíteni a lovat/ lovakat. A díjhajtás versenyszámban higgadtan, elengedetten kell végrehajtani a feladatot, viszont maratonkor a ló fizikumából kell kihozni a maximumot, úgy, hogy közben nyugodt maradjon és ne az idegeskedésbe fáradjon el. Az akadályhajtás versenyszámban nagyon fontos, hogy mind szellemileg, mind fizikailag talpon legyen lovunk, ez elengedhetetlen.

A múlt sikereiből kell erőt merítenünk a munkához, szorgalmasan kell dolgoznunk a jelenben és a jövő sikere egy kis szerencsével jönni fog magától.

4. Összefoglalás

A lovassportok legfiatalabb szakága a fogathajtás, de mégis a legtöbb sikert hazánk ebben érte el. Számos Világ- és Európa bajnoki címmel rendelkezünk. A legnagyobb sikerek az ezredforduló előtt születtek, szinte nem volt olyan nemzetközi verseny, ahol a dobogón a magyar zászló ne lobogott volna. Sajnos ez a sikertörténet napjainkra egyenlőre véget ért. (Kivéve a kettes fogathajtásban, mert ebben a kategóriában tíz éve világbajnokok vagyunk, mind egyéniben, mind csapatban.) Ennek oka nagyon összetett. A ló kiválasztása során számos kritériumnak meg kell felelnie az adott egyednek. Fontosak a küllemi paraméterek, ezen belül a jó lábszerkezet, harmonikus felsővonal, megfelelő méretű és szögellésű lapocka, kiváló nyak, stb. Még talán ennél is fontosabb és döntő szerepe lehet a megfelelő mozgásnak. A ló mindhárom alap jármódjának szabályosnak kell lenni. De hiába válasszuk ki a leggyönyörűbb csikót, a legjobb mozgással, ha valamilyen egészségügyi problémája van. A ló kiválasztásakor ezért mindig kérjük állatorvos tanácsát, mert ezzel számos problémától megvédhetjük magunkat és pénztárcánkat.

A versenyek általában három versenyszámból állnak, díjhajtásból, maratonhajtásból és akadályhajtásból. A díjhajtás során a lovak idomítottságát és képzettségüket pontozzák.

A maratonhajtás a fogatok erőpróbája, ebben a versenyszámban különböző terepakadályokat kell teljesíteni. A lovaknak megfelelő kondícióval és koncentrátsággal kell rendelkezni, mert az akadályokban eltöltött többlet idő súlyos hibapontokat eredményezhet. Ehhez a hajtóknak a legmodernebb felszerelésre van szükségük, hogy könnyítsék saját és lovuk feladatát.

Az akadályhajtás napja az ügyességről, precíziségről szól. A hajtóknak selybapárok között kell

teljesíteni egy adott pályát időre. Rendszerint az összetett eredményt nagyban befolyásolja az e számban nyújtott teljesítmény.

A sikeres versenyzéshez elengedhetetlen, hogy megfelelően képzett lovaink legyenek. A hajtóknak meg kell találniuk az összhangot segítő társaikkal, azaz lovaikkal. Ehhez elengedhetetlen az a rengeteg munka, amit bele kell fektetni ebbe a sportba. A kiképzés során rendkívül fontos a fokozatosság és a rendszeresség. A ló kiválasztásán és annak betanításán kívül rengeteg dolog befolyásolja a sikerességet. Ilyenek például, a tartástechnológia, takarmányozás, egészségügyi ellátás, patkolás és megfelelő menedzsment, stb.

5. Irodalom és ábrajegyzék

- Novotni Péter (2009): A ló küllemi bírálata, Pro-Team Kht.
- Molnár János (2007): Fogatlovak kiképzése és idomítása, Mezőgazda kiadó
- Ulrik Schramm (1991): Az elrontott ló utóidomítása, Mezőgazda kiadó
- Váczai Ernő (2004): Fogathajtás, Mezőgazda kiadó
- Bartos Ádám, Bányai Adél, Stiller Szilárd (2004): Lótakarmányozás és Tartástechnológia. oktatási segédlet Digitális tananyag MATE Georgikon Campus

Szóbeli közlés:

- Lázár Zoltán
- Varga Dávid
- Jámor Vilmos
- Dr. Szilvássy Levente

Ábrajegyzék

1. <http://www.equestrianlife.com.au/articles/Boyd-Exell-dominates-day-two-of-dressage-as-Germany-narrowly-leads-the-teams> 2023. 10. 31.
2. <https://promenad24.hu/2023/07/03/huszarodik-lett-a-mezohegyesi-negyeshogat-az-aacheni-vilagkupan/> 2023. 10. 31.

3. Marton Luca, Bögöte kupa 2023
4. Hajdú Krisztina, Bögöte kupa 2021
5. Saját szerkesztés a KSH alapján
6. Saját kép
7. Saját kép
8. <https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kik%C3%A9p%C3%A9siSk%C3%A1laPiramisa.JPG> 2023. 10. 31.
9. Saját kép
10. Haga Zsuzsanna-Sarlópuszta ménvizsga 2023.09.30.

NYILATKOZAT

Görög Gábor (név) (hallgató Neptun azonosítója: **CERZV0**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem³

Kelt: Keszthely, 2023. 10. 26.

Dr. Bartos Ádám Sándor
egyetemi docens
belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Görög Gábor
A Hallgató Neptun kódja: CERZVO
A dolgozat címe: Fogatlovak kiképzése nemzetközi szintre
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Élettani és Takarmányozástani Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Takarmányozástani és Takarmányozásélettani Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Bögöte ___2023___ év ___10___ hó ___31___ nap

Hallgató aláírása